

מעמדם של בתי המשפט האזרחיים ע"פ ההלכה - "ערכאות של גויים"

הקדמה ומיקוד

בשבועיים הקרובים (שבוע וחצי ליתר דיוק) נלמד את אחד הנושאים המרכזיים והמורכבים ביותר בציבוריות הישראלית בימינו - סוגיית יחסנו לבתי המשפט בישראל כפי שהם כיום שאינם הולכים ע"פ דרכי התורה כידוע אלא ע"פ תמהיל מסוים של חוקים עותמניים בריטיים וכן ע"פ חוקי הכנסת. לפניכם דפי מקורות ארוכים יותר מדרך כלל מפאת חשיבות הנושא וענפיו הרבים ומפאת העובדה שאנו לומדים נושא זה כשבוע וחצי ולא שבוע כהרגלנו. לימודנו מתחלק לשבעה חלקים (ע"פ כותרות המשנה המובאים בדפי המקורות)

חלק א- דינא דמלכותא וערכאות של גויים- בחלק זה נלמד מדוע ישנו איסור להישפט בערכאות של גויים למרות שלכאורה בתי משפט אלו יונקים את כוחם מתוקף חוקי המדינה יש ללמוד בעיון את דברי הרשב"א המהווים אבן יסוד לכל לימודינו בהמשך הסוגיה חלק ב- מעמדם ההלכתי של הדיינים בימינו- בחלק זה נבין כהקדמה לסוגייתנו מהו מעמדם של הדיינים בימינו התורה בימינו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד בעיון את הגמ' בגיטין בפרט את דברי ר"ט המהווים בסיס לכל הסוגיה כולה, וכן להבין את דברי התוספות (לא להתעכב על עניין הגרים שאינו מעניינינו), כ"כ יש ללמוד את דברי השו"ע והסמ"ע. על הרמ"א וביאור הגר"א ניתן לדלג אם הזמן קצר. חלק ג- התדיינות בפני דיינים גויים ודיינים הדיוטות- בחלק זה נלמד את ליבת הסוגיה בעניין איסור ההליכה לערכאות של גויים, הליכה לבי"ד של הדיוטות וההבדל בין הדיוטות לעכו"ם. מיקוד המקורות בחלק זה: בעניין ערכאות יש ללמוד את המדרש תנחומא, רמב"ם וסמ"ע (השו"ע למעשה רק מביא את דברי הרמב"ם להלכה וניתן לדלג עליו). בעניין הדיוטות יש ללמוד את המשנה בסנהדרין, ר"ן, שו"ע וש"ך (ניתן לדלג על הרמב"ן)

חלק ד- "ערכאות שבסוריא"- בחלק זה נלמד את המקור שעליו ניתן לכאורה להסתמך ולהכשיר את בתי המשפט בימינו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את הגמ' בסנהדרין. כ"כ יש ללמוד את דברי הר"ן, להשוותם לר"ן בחלק ג ולהבין את הסתירה לכאורה הקיימת בין דבריו. יש לראות גם את דברי השו"ע והחזון איש (על הרשב"א והמאירי ניתן לדלג אם הזמן לא מאפשר ללומדם) חלק ה- ערכאות של גויים מדין "תקנות הקהל" ושיפוט ע"י פקידים שאינם שופטים- חלק זה הינו המשך של החלק הקודם בו נלמד האם מותר למנות שופטים שלא ע"פ תורה ע"י הסכמת הציבור למינויים, ומה דין פקידים שאינם שופטים. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את כל המקורות (גמ' ב"ב, רשב"ש, פת"ש, ציץ אליעזר) את הגמ' יש ללמוד רק כהקדמה לסוגיה ואין להתעמק בה יתר על המידה, ובמקרה בצורך אף לדלג עליה.

חלק ו- שימוש כשופטים, עדים ועורכי דין בבתי משפט אזרחיים כיום- בחלק זה נלמד את מסקנות הסוגיות שלמדנו עד כה ביחס למציאות בימינו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את שער המשפט ויחיה דעת (על הציץ אליעזר ניתן לוותר).

חלק ז- דרכי השימוש המותרים בבתי המשפט האזרחיים בימינו- חלק זה הינו המשך של החלק הקודם המפרט את דרכי ההיתר ללכת לבתי משפט אזרחיים בימינו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש לראות את הגמ' ע"ז וכן את הרא"ש (על הגמ' ב"ק ניתן לדלג משום שהרא"ש מביאה במלואה), כ"כ יש לראות את הרמב"ם, כסף קדשים, חתם סופר, משנה הלכות, שבט הלוי, תומים, הרב ליאור (יש להבין אם הרב ליאור מסתדר עם דברי התומים או חולק עליהם) והרב אריאל. (על השו"ע ניתן לדלג שמהווה בעיקר סיכום לדברי הרמב"ם והרא"ש הנ"ל)

הערה: בחישוב וחילוקי הזמן יש להשאיר מעט זמן באופן יחסי לחלקים ו, ז משום שרובם עוסקים בדברי האחרונים ואין להתעכב עליהם יותר מדי אך בהחלט יש ללמדם משום שהינם ההלכה למעשה של סוגייתנו.

דינא דמלכותא וערכאות של גויים

שו"ת הרשב"א חלק ו סימן רנד

שאלת מעשה היה בפירפנייאן בראובן שהשיא את בתו לאה לשמעון והכניס לו עמה סך ממון בנידוניה וילדה לו בת ואח"כ מתה לאה ואחר זמן מתה ג"כ הבת שילדה לו ועכשיו עמד ראובן ותבע בדיני הגויים שיחזיר לו אותו ממון הנדוניה שהכניס לו עם לאה בתו. ואעפ"י שהבעל יורש את אשתו והאב את בתו בדיני ישראל טוען ואומר שאין לחוש לירושת הבעל כיון שהכל יודעי' שהם הולכים בדיני הגויים והרי כל הנושא אשה שם כאילו התנה כן. וכמ"ש (כתובות ד' ס"ז) גמלי דעריבא אשה גובה פורנא מהם לפי שאסמכתין עליהם ואף על פי שאין כתובה נגבית מן המטלטלין. ועוד סמכו הגאונים ז"ל ותקנו שיהא כל בע"ח גובה מטלטלין דיתמי ועל ירושת האב בנכסי הבת טוען שהמלך חקק בנימוסיו שכל שימות הולד תוך זמן ידוע שיהא מה שיש לו מצד האם ליורשי האם ודינא דמלכותא דינא.

תשובה כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתננין בכענין זה וכדאמר' בירושלמי הני דכתבין אין מיתת בלא בנים תהדיר מוהרא לבי נשא תנאי ממון וקיים. ומוסיף אני על זה שבכ"מ שנהגו להתנות ולעשות כזה תנאי אפי' הנושאים שם סתם גובין מהם אם מתה בלא בנים שכל הנושא סתם ע"ד הנהגה שם בישראל נושא וזהו שקראוהו ב' המקבל דרישת הדין. ומ"מ לנהוג כן מפני שהוא משפט גויים באמת נ"ל שאסור לפי שהוא מחקה את הגויים וזהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גויים ואף על פי ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון. שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חקות הגויים ודיניהם ולא עוד אלא אפי' לעמוד לפנייהם לדין אפי' בדבר שדיניהם כדין ישראל. ע"כ אנו פה תמהים מקום המשפט בעירכם מקום תורה ויתרון דעת איך נתנו יד לכלל דברים אלו שאסרתן תורה שלמה שלנו. ומה ממון יתהנה לירש שלא כתורתנו והמביא ראייה בזה מגמלי דעריבא טועה. דכתובה מן הדין היה לגבות ממטלטלין דמיניה אפי' מגלימא דעל כתפיה אלא ששמעו רבנן דברי ר"מ שאין סמיכת האשה חזקה עליהם משום שגבייתה לזמן מרובה. ובעריבא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתה עליהם שאין קונין קרקע אדרכא ימכרו קרקע להתעסק בגמלים. וכן הגאונים ז"ל שתקנו לגבות עכשיו ממטלטלין דיתמי לפי שראו חכמי ישראל שכן יפה להם לישראל לפתוח דלת בפני לוח וחכמי ישראל הם כאביהם של ישראל וחייב לשמוע להם. וגדולה מזו אמרו שב"ד מתני' לעקור ד"ת וסמכו על מה שאמרה תורה אשר יורוך וכ"ש למגדר מילתא. אבל ללמוד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה. וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטא לעקור נחלת האב על הבנים וסומך על משענת קנה הרצון הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ומרבה הונו בזה בפועל כפיו נוקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא טועה וגזלן הוא וגזלה ישיב. וחס ליה דאפי' גזלה ישיב רשע מיקרי כדאיתא ב' הכונס (דף ס' ע"ב). ואם נאמר כן בטלה ירושת בנו הבכור דכל הנחלות ותירש הבת עם הבנים. ובכלל עוקר כל דיני התורה השלמה ומה לנו לספרי הקודש המקודשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרסי הגויים חלילה לא תהיה כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק. ובמ"ש דינא דמלכותא דינא יגעתי הרבה שאמרתי אפשר דשמואל אמר כן כשהמלך רוצה שידינו בארצו חכמי הגויים וע"ז/וע"פ/ הספרים שנתחברו להם. והמלוה את חבריו שלא בעדים אינו נאמן לומר פרעתי ומי שגובה כן ע"י ערכאות הגויים ודאי גזלן הוא. וא"ת לומר בזה שהלוה נעשה כמ"ד ליה מהימנת עלי למימר דלא פרענא הנה בדיניהם שאפי' הלוקח חפץ מחבירו אם יש למוכר ראייה שהיה שלו מוציאו מיד הלוקח ולא שבקת חיי לכל בריה. וכך ראיתי שאין הדברים אמורים אלא במה שהוא נעשה בדיני המלכות שכל עם ועם יש לו חקים ידועים בדיני המלכות ודינא דמלכותא אמרו דינא דמלכא לא אמרו וכל מה שאינו מחקי המלוכה אעפ"י שיאמר עכשיו המלך כן אינו דין וכן הסכימו הראשונים ז"ל. וכן אינו דין אלא במה שיש לו למלך תועלת כאותה שאמרו ב' הגוזל בתרא (ד' ק"ג ע"ב) אמר שמואל דינא דמלכותא דינא דתדע דקטלי דיקלי וגשרי גשרי ועברי' עליהו. ואקשי' והא לא עבדי מאי דאמר מלכא מלכא אמר זילו קטולו לכולהו באגי ואינהו קטלו מחד מחד באגא שליחא דמלכא כמלכא ולא טרח. וכהנהו נמי דפ' חיה/ח"ה/ (ד' נ"ד ע"ב) בדורא דרעותא דמלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא והני זיהור/י/ דמזבני ארעא לטסקא וכן כל כיצא בזה. וא"נ במה שישאל עושה עם ישראל חבירו מדעת עצמו כאותה שאמרו ב' ק' דגישין גבי מתני' דכל השטרות העולות בערכאות שלהן כשרים חוץ מגיטי נשים דאקשי' קא פסיק ותני כל השטרות ואפי' שטרי מתנה במאי קני בהאי שטרא חספא בעלמא הוא ופרקי' תני חוץ מגיטי נשים. ואיכא דאמרי משום דינא דמלכותא דינא כלומר אף על פי שמצד דיני המלך אינו מועיל כיון שבמתנה אין בו תועלת למלך כיון שזה מדעתו עשה מתנתו בערכאות הרי קבל עליו לילך בזה בדיני המלכות שאמר שכל שטר שיעלה בערכאות שיועיל ויקנה. ובדבר שבממון יכול לשעבד עצמו וליתן משלו שלא מן הדין כמ"ש מתנה ש"ח להיות כשואל וכענין ערב דמשעבד אף על גב דהוי אסמכתא.

מעמדם ההלכתי של הדיינים בימינו

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף פח עמוד ב

מתני'. גט מעושה, בישראל - כשר, ובעובדי כוכבים - פסול; ובעובדי כוכבים, חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך (וכשר). גמ'. אמר ר"נ אמר שמואל: גט המעושה בישראל, כדין - כשר, שלא כדין - פסול ופוסל; ובעובדי כוכבים, כדין - פסול ופוסל, שלא כדין - אפי' ריח הגט אין בו. מה נפשך? אי עובדי כוכבי' בני עשווי נינהו, איתכשורי נמי ליתכשר! אי לא בני עשווי נינהו, מיפסל לא ליפסל! אמר רב משרשיא: דבר תורה גט מעושה בעובדי כוכבי' כשר, ומה טעם אמרו: פסול? שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בעובד כוכבי', ומפקעת עצמה מיד בעלה. אי הכי, שלא כדין אפי' ריח הגט אין בו, ונהוי שלא כדין כישראל, ומפסיל נמי לפסול! אלא, הא דרב משרשיא בדותא היא. וטעמא מאי? כדין בכדין דישאל מיחלף, שלא כדין בכדין ישראל לא מיחלף. אביי אשכחיה לרב יוסף דיתיב וקא מעשה אגיטי, א"ל: והא אנן הדיוטות אנן, ותניא, היה ר"ט אומר: כל מקום שאתה מוצא אגוראות של עובדי כוכבים, אף על פי שדיניהם כדיני ישראל, אי אתה רשאי

להיזקק להם, שנאמר: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים, דבר אחר: לפניהם - ולא לפני הדיוטות! א"ל: אנן שליחותיהו קא עבדינן, מידי דהוה אהודאות והלואות. אי הכי, גזילות וחבלות נמי! כי עבדינן שליחותיהו - במילתא דשכיחא, במילתא דלא שכיחא - לא עבדינן שליחותיהו.

תוספות מסכת גיטין דף פח עמוד ב

במילתא דשכיחא כו' - כמו בהודאות והלואות ומה שאנו מקבלים גרים אף על גב דגר צריך ג' מומחין כדאמר' בהחולץ (יבמות מו:): משפט כתוב ביה אור"י דעבדינן שליחותיהו דחשיב כשכיחא ובהחולץ (גז"ש) נמי משמע שהיו מקבלים גרים בבבל וא"ת היכי עבדינן שליחותיהו והא עכשיו אין מומחין בא"י ומי יתן לנו רשות וי"ל דשליחות דקמאי עבדינן.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן א

בזמן הזה, דנים הדיינים דיני הודאות והלואות וכתובות אשה וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כס; אבל דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כס, כגון בהמה שחבלה בחברתה, או דברים שאין בהם חסרון כס אף על פי שהם מצויים, כגון תשלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו (פי' שתוקע בקול באזנו ומבעיתו), וכסטר את חבירו (פי' מכה בידו על הלחי), וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק, או שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים הסמוכים בארץ ישראל, חוץ מחצי נזק צרורות מפני שהוא ממון ואינו קנס.

סמ"ע סימן א ס"א

בזמן הזה דנים הדיינים. אמה שכתוב בתורה [דברים ט"ז י"ח] שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך כו', כתב הטור [סעיף ג'] ז"ל, מסקינן בגמרא פ"ק דמכות [ז' ע"א] בארץ ישראל חייבים למנות בכל פלך ופלך ובכל עיר, ועיר ובחור"ל חייבים בכל פלך ופלך ולא בכל עיר ועיר. ודוקא בזמן שיש סמיכה, אבל האידנא דליכא סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה, כדכתיב [שמות כ"א א'] ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפני אלהים הכתובים בפרשה, דהיינו סמוכים ולא הדיוטות, ואנן הדיוטות אנן, הילכך אין דנין מן התורה, אלא דאנן שליחותיהו דקמאי [הסמוכים שהיו בדורות ראשונים] עבדינן. ומסקינן [ב"ק פ"ד ע"ב] דלא עבדינן שליחותיהו אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כס כו', ע"ש. ובוזה יהיו לך דברי המחבר מבוארין וע"פ מה שאכתוב לך עוד בסמוך בביאור דבריו. עוד כתב הטור [דאיתא בגמרא פ"ק דסנהדרין [ז' ע"ב]] אמר רבי ירמיה אשר תשים לפניהם, אשר תלמדם מיבעי ליה, אלא אלו כלי הדיינים כו', וכתב רב האי, ב"ד צריך שיהא לו מזומן במושב ב"ד מקל לרדות בו ורצועה להלקות בה ושופר לנדות בו כו'. ומהתימה על המחבר ועל מור"ם ז"ל שהשמיטו זה, וגם לא ראיתי לרבנן קשישאי נזהרין בזה שיהא לפניהם אלו הכלים הנ"ל. ואפשר דס"ל דלא הוצרכו לזה אלא לדיינים סמוכים, דתשים לפניהם כתיב, אבל סתימת לשון רב האי הנ"ל והטור שהביאו לא משמע הכי, וצ"ע:

רמ"א יורה דעה הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם סימן רמב סעיף יד

ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה, כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו, ולכן אם כבר מת רבו א"צ לסמיכות. וכן בתלמיד חבר, כדרך שנתבאר לעיל, במקום שא"צ רשות א"צ סמיכות. (ריב"ש סימן רע"א ודלא כנחלת אבות פ' שנו חכמים). וי"א דמי שאינו מוסמך למורינו ונותן גיטין וחליצות, אין במעשיו כלום, ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן, אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק שמצד ענוה ושפלות אינו מבקש גדולות. (מהר"ד כהן סי' כ' ומהרי"ו סי' פ"ה וקכ"ב). ויש חולקים ומקילין (תשובת ריב"ש הנ"ל). ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות, אבל לא בדרך אחר, כי מנהגן של ישראל תורה, כן נ"ל. ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו לאחד שיסדר גיטין, ואף על פי שמדין הסמיכה שבימים הראשונים לא הוי דינא הכי, מ"מ עכשיו אינו אלא נטילת רשות בעלמא ושרי.

ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמב ס"ק ל

[ל'] ענין הסמיכות כו'. כי סמיכה לדין דיני קנסות דוקא בא"י כמ"ש בפ"ק דסנהדרין (י"ד א') וש"מ ועכשיו אפ"י בא"י לא כמ"ש תוס' ורא"ש דבעינן סמוך מפי סמוך וכמ"ש (י"ג ב') ברם זכור כו' וגם לפטור אם טעה דוקא מריש גלותא או מנשיא ואין לנו כ"ז אלא הוא כמ"ש (ה' ב') תלמיד אל יורה כו' וז"ש מוריני:

התדיינות בפני דיינים גויים ודיינים הדיוטות

שמות פרק כא

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיהֶם:

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת משפטים סימן ג

לפניהם ולא לפני עכו"ם מנין לבעלי דינין של ישראל שיש להם דין זה עם זה שיודעים שהעכו"ם דנין אותו הדין כדיני ישראל שאסור להזדקק לפניהם, תלמוד לומר אשר תשים לפניהם לפני ישראל ולא לפני כותים שכל מי שמניח דיני ישראל והולך לפני עכו"ם כפר בהקדוש ברוך הוא תחלה ואחרי כן כפר בתורה שנא' (דברים לב) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, מלה"ד =משל למה הדבר דומה= לחולה שנכנס הרופא לבקרו אמר לבני ביתו האכילוהו והשקוהו כל מה שרוצה אל תמנעו ממנו כלום נכנס אל אחר אמר לבני ביתו הזהירו שאל יאכל דבר פלוני ואל ישתה דבר פלוני, אמרו לו לזה אמרת לאכול כל מה שהוא רוצה ולזה את אומר אל יאכל, אמר להן החולה הראשון אינו של חיים לפיכך אמרתי להם אל תמנעו לו כלומר בין יאכל ובין לא יאכל ימות, אבל זה שהוא של חיים אמרתי אל יאכל דבר פלוני שלא יכביד את חוליו, וכן חוקות עכו"ם שנא' (ירמיה י) כי חוקות העמים הבל הוא וכתוב וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם (יחזקאל כ) אבל לישראל נתתי להם מצות וחוקים טובים שנא' (ויקרא יח) ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואלה המשפטים אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אם עשיתם את הדין ואין אתם מזדקקין לפני עו"ג אבנה לכם בהמ"ק =בית המקדש= וישבו בה סנהדרין שנאמר (ישעיה א) ואשיבה שופט כבראשונה וגו' וכתוב (שם /ישעיהו א/) ציון במשפט תפדה וגו', וכתוב (שם /ישעיהו נו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וגו'.

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ז

כל הדין בדייני עכו"ם ובערכאות שלהן אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבינו שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני עכו"ם לפניהם ולא לפני הדיוטות, היתה יד העכו"ם תקיפה ובעל דינו אדם ואינו יכול להוציא ממנו בדייני ישראל יתבענו לדייני ישראל תחלה, אם לא רצה לבא נוטל רשות מבית דין ומציל בדייני עכו"ם מיד בעל דינו. סליקו להו הלכות סנהדרין בס"ד.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן כו סעיף א

אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פי' מושב קבוע לשריהם לדון בו), אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לדון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה. הגה: ויש ביד בית דין לנדותו ולהחרימו עד שיסלק יד העובדי כוכבים מעל חבירו (מהרי"ק שורש קנ"ד). וכן היו מחרימין המחזיק ביד ההולך לפני עובדי כוכבים (ריב"ש סי' ק"ב). ואפילו אינו דן לפני עובדי כוכבים, רק שכופהו על ידי עובדי כוכבים שיעמוד עמו לדין ישראל, ראוי למתחו על העמוד (מרדכי פ' הגזול קמא).

סמ"ע סימן כו ס"ק ב

אפילו בדין שדנין כדיני ישראל. ילפינן לה [גיטין פ"ח ע"ב] מדכתיב [שמות כ"א א'] ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ולא לפני גוים, דמשמע אפילו אלו המשפטים עצמן שדנין דיני ישראל לא ישמע על פיהן לדון לפניהם:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כד עמוד א

משנה. אמר לו: נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלשה רועי בקר, רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו, וחכמים אומרים: אינו יכול לחזור בו. היה חייב לחבירו שבועה, ואמר לו: דור לי בחיי ראשך רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו, וחכמים אומרים: אין יכול לחזור בו.

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף ב עמוד ב

ואותה סוגיא שבפרק המגרש הוא ענין מצוה אחרת שאמרה תורה שאסור לבא לפני הדיוטות ואף על פי שקבלו עליהן את הדין את דינם כדרך שאסור לבא לפני הכותים אף ע"פ שקבלו עליהם בעלי הדין את דינם ואף עפ"י שבשניהם הדין אינו כלום מן התורה אפילו הכי כדי שלא יבואו בערכאותיהם שהוא עילוי יראתם או כדי שלא ישתמשו בהדיוטות בכתר המומחין אסרה תורה שלא לבא לפני ההדיוטות וזהו שאלתו של אביי לרב יוסף כלומר שאע"פ שתקנו חכמים שיהיה הדין כשר בהדיוטות עדיין איסור זה במקומו עומד ואין כח בחכמים לבטל זה הענין והוא ליטול כתרן של מומחין וכן אף על פי שהיה יודע שעשוי הגט מועיל מתקנת חכמים מכ"מ למה לא חששו על איסור לפנייהם ולא לפני הדיוטות ותירץ לו דשליחותיהו קא עבדינן והם שנתנו כח לדון בהדיוטות הם עצמן מוחלו כבודן על זה.

רמב"ן שמות פרק כא פסוק א

ולכך אמר בכאן שהמשפטים האלה ישימו אותם לפני האלהים שיזכיר, ולא לפני גוים, ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה, והוא הדיוט לזה, שאסור לבא בפניו כשם שאסור לבא לפני הגוים. ואף על פי שידוע שההדיוט הזה יודע שורת הדין וידין לו כהוגן, אבל הוא אסור לשמוע דין ולצעוק לו שיכופ את בעל דינו לדון לפניו, וההדיוט עצמו אסור לדון להם. ואף על פי שהזכירו חכמים שתי הכתות האלה כאחת, יש הפרש ביניהם, שאם רצו שני בעלי הדין לבא לפני ההדיוט שבישראל מותר הוא, ובדקבלום עילויהו דינו דין, אבל לפני הגוים אסורין הם לבא לפניו שידון להם בדיניהם לעולם, ואפילו היו דיניהם כדיננו באותו ענין:

שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן כב סעיף א- ב

מי שקבל עליו קרוב או פסול, בין להיותו דין בין להיותו עד עליו, הגה: ולא מקרי קבלה אלא אם כן קבלו לדון, אבל אם השליש בידו מעות שדין עליו, לא מקרי קבלה. (ריב"ש סימן שי"א). אפילו קבל אחד מהפסולים בעבירה כשני עדים כשרים להעיד עליו, או כג' בית דין מומחים לדון לו, הגה: ויש חולקים וס"ל דדוקא אם קבל קרוב או פסול בדין אחד או בעד אחד, אבל אם קבלו כתר, דאיכא תרתי לריעותא, אפילו אחר גמר דין יכול לחזור בו, וכן הסכמת רוב הפוסקים, אבל אם קנו מידו בכל ענין לא יכול לחזור, בין שקבל על עצמו לאבד זכויותיו ולמחול מה שהיה טוען על פיהם, בין שקבל עליו שיתן כל מה שיטעון עליו חבירו בעדות זה הפסול או בדינו, אם קנו מידו על זה, אינו יכול לחזור בו. ואם לא קנו מידו, יכול לחזור בו עד שיגמור הדין. (ולעיל סי' י"ב סעיף ב' נתבאר איזה מקרי גמר דין, ולענין עדות מיד שהעידו לא יכול לחזור בו) (ריב"ש סימן ת"ץ ומרדכי).

אם קבל עליו עדות עובד כוכבים, כמי שקיבל עליו עדות אחד מהפסולים. אבל אם קבל עליו עובד כוכבים לדין, אפילו קנו מיניה, אין הקנין כלום, ואסור לידון לפניו. (אבל אם כבר דן לפניו, לא יכול לחזור בו) (מרדכי ריש פרק זה בורר).

ש"ך חושן משפט סימן כב ס"ק טו

אבל אם כבר דן לפניו כו' - החילוק בין לכתחילה ודיעבד נראה שהוציא הר"ב ממ"ש המרדכי ר"פ ז"ב [סי' תרפ"ו] דצריך לקיים הקנין [וכדי שלא יחלוק על הבעה"ת וטור דלקמן סימן כ"ו [סעיף ה'] דהקנין אינו כלום, מפרש הרב דהבעה"ת וטור מיירי לכתחילה והמרדכי בדיעבד], וכן בשו"ע [מהדורת שס"ז] ובסמ"ע [בצינון] נרשם כאן מרדכי. אבל לפע"ד צ"ע, דהמעין במרדכי שם יראה דאין חילוק בכך, שכתב וז"ל, האלפסי פסק דאם קיבל עליו חד קרוב או פסול כבי תרי וקנו מיניה לא מצי הדר ביה, וכ"פ המיימוני, וכן בא מעשה לפני ר"מ באחד שאמר נאמן עלי אותו גוי וקנו מיניה, וכשהרגיש שהיה מטה דבריו וקיבל שוחד רצה לחזור בו, ופסק דלא מצי הדר ביה, עכ"ל. הרי שלא הזכיר שכבר פסק הגוי הדין, ואדרבה מלשון כשהרגיש שהיה מטה דבריו כו', משמע דעדיין לא פסק הגוי הדין, רק שהרגיש שהיה מטה דבריו כו'. ועוד, שהרי האלפסי ומיימוני מיירי להדיא קודם גמר דין, ואם כן כשמיייתי מדברי ר"מ ראייה לדבריהם וכתב וכן בא מעשה לפני ר"מ כו', משמע דהמעשה היה ג"כ קודם גמר דין. וגם בדברי הבעה"ת וטור לא נזכר שום חילוק בין לכתחילה ודיעבד. ועוד, מדכתבו הבעה"ת וטור אין הקנין כלום, משמע אפילו דיעבד, דהא כיון דהקנין אינו כלום במה יתקיים הדין שלא יוכל לחזור. ואפשר שהמרדכי פליג עליהו. ואם באנו לומר דלא פליג, נראה לומר דדוקא התם דמיירי להדיא שקנו מידו סתם לדון בדיני גוים דהוי אויבינו פלילים שמחזיק ערכותיהם ודתם, משא"כ בהך דהמרדכי שקנו על גוי אחד בפירוש, הרי שגוי זה נאמן בעיניהם, ולא משום שמחזיקים משפטי הגויים ודתם, רק שזה הגוי נאמן בעיניהם וסמכו עליו, דמהני כמו קיבלו קרוב או פסול. וחילוק זה נכון מאד.

"ערכאות שבסוריא"

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כג עמוד א

משנה. דיני ממונות בשלשה. זה בורר לו אחד, וזה בורר לו אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: שני דיינין בוררין להן עוד אחד. זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אימתי - בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין או מומחין מפי בית דין - אינו יכול לפסולן. זה פוסל עדיו של זה, וזה פוסל עדיו של זה, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: אימתי - בזמן שמביא עליהן ראייה שהן קרובין או פסולין, אבל אם היו כשרין - אינו יכול לפסולן.

גמרא. מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד? בתלתא סגי! - הכי קאמר: כשזה בורר לו בית דין אחד, וזה בורר לו בית דין אחד - שניהן בוררין להן עוד אחד. ואפילו לזה מצי מעכב? והאמר רבי אלעזר: לא שנו אלא מלוה, אבל לזה - כופין אותו ודן בעירו! - כדאמר רבי יוחנן: בערכאות שבסוריא שנו. הכא נמי: בערכאות שבסוריא שנו. אבל מומחין - לא. רב פפא אמר: אפילו תימא מומחין, כגון בי דינא דרב הונא ודרב חסדא, דקאמר ליה: מי קא מטרחנא לך? תנן וחכמים אומרים: שני דיינין בוררין להן עוד אחד, ואי סלקא דעתך כדקאמרינן - בית דין, בית דין בתר דפסלי להו אזלו ובררו להו בי דינא אחריני? ועוד: מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד? אלא הכי קאמר: כשזה בורר לו דין אחד וזה בורר לו דין אחד - שניהן בוררין להן עוד אחד. מאי שנא דעבדי הכי? - אמרי במערבא משמיה דרבי זירא: מתוך שזה בורר לו דין אחד וזה בורר לו דין אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד - יצא הדין לאמיתו.

בית הבחירה למאירי מסכת סנהדרין דף כג עמוד א

וממה שהעמידה בהלואות כמו שהקשו בה ואפילו לזה וכו' וכבר ביררנו שההלואות אין צריכות מומחין אתה צריך לפרש שאינן מומחין בכאן שאינם יודעין או שאינם הגונים והוא שכווננו לדעת גדולי הרבנים בגמרא בערכאות שבסוריא שלא היו בקיין בדין תורה אלא שדינן לאומד הדעת ובחקים ונימוסים ואמר שבכל אחד משני דרכים אלו יכולין שניהם ר"ל המלוה והלוה לומר שלא ידונו ברשותם ואף על פי שאלו היה שם בית דין מומחה ואחד לבד לא היה לו רשות לומר נלך לבית הועד ר"ל לבית דין הגדול אלא למלוה אבל לא ללוה בזו אף הלוה יכול לעכב אם אינם הגונים מצד פחיתותם ואם הם מומחין ויש שם הרבה בתי דינין שהרי אין כאן הטרחה:

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף כג עמוד א

א"ר יוחנן בערכאות שבסוריא. י"מ ערכאות שבסוריא הם הדיינין שאין יודעין דין תורה אלא שהם ממונים באותן המקומות שאינן בני תורה כפי אומד דעתם ומ"ה אמרינן שהוא פוסל דיינו של חברו אף על פי שהוא בורר דין אחד לעצמו לפי שאינן בדין שיבא לפני דין שאינן יודע דין תורה. והאי פרושא לא נהיר דא"כ מאי טעמייהו דרבנן דפליגי עליה דר"מ דודאי מי שהוא מוחזק לנו שאינן יודע הדין פסול הוא ואין דינו דין כדאמרינן לקמן גבי שלשה רועי בקר שהם פסולים א"ה כל תלתא דלא גמירי נמי אלמא מאן דלא גמיר פסול מדאורייתא והא דמכשרינן בפ"ק שלשה הדיוטות היינו טעמא דסמכינן מן הסתם על ההוא טעמא דאמרינן לעיל אי אפשר דליכא בינייהו חד דגמיר. ועוד מאי טעמא דרבנן דאמרי לא כל המינו שיפסול דין שהמחוהו רבים עליהם ואי דין זה פסול ואין דינו דין מה תועיל בטענה זו המחאת רבים עליהם הרי זה קשר רשעים ואינו מן המנין כדאמרינן לקמן. ולי נראה לקיים זה הפירוש דטעמייהו דרבנן דאמרי דאינו יכול לפסול דין שבירר חברו. משום דכיון דמיירי במקומות שאינן בני תורה כל בני העיר קבלו על עצמן כל אותן שנתמנו להיות ערכיים שלא יוכלו לפסולן ומ"ה קאמרי רבנן לא כל המינו לפסול דין שהמחוהו רבים עליהם ואף על גב דלא גמירי דינא דאורייתא משום דהוה להו כשלשה רועי בקר דלא גמירי דינא כלל דכשרים כדקבלו עלייהו ובהא מיתרצי כולהו קושיי. וה"ר דוד ז"ל פ' דהני ערכאות יושבי קרנות נינהו וכל תלתא מינייהו מן הסתם א"ה דלא גמיר חד מינייהו. ולשון ערכאות הן דיינין הממונים על דיני ממונות כדאיתא בפרק קמא. ובהא פליגי רבי מאיר סבר יכול האחד לפסול הדיין הערכי שבירר חברו משום דמצי למימר ליה חבריה הדיין שביררת אינו יודע דין תורה ודיין שביררתי יודע הדין ועוד אני רוצה לברור מומחה ולא יוכל לישא וליתן עם מי שאינו יודע ספר. ועוד שלא ירצה להיות נמנה עמו כי הוא מנקה הדעת. ורבנן סברי דכיון שמינוהו העיר ערכי עליהם אין בזה שום חלישת הדעת מהמומחה אם יתמנה עמו כיון שהמחוהו בני העיר עליהם. ועוד שהוא רגיל קצת בדינין. ואף על גב דבסוגיא דלעיל אמרינן דהאחד יוכל לפסול ערכאות שבירר חברו התם היינו טעמא שכשהאחד בירר לו כל השלשה דיינין בהא אמרינן שלא כל המינו לברור כל ה"ד לעצמו. אבל כשזה בורר ל"א וזה בורר לו ערכי שהמחוהו רבים עליהם אין יכול לפסולו. ומיהא שמעינן דכיון דטעמא דרבנן משום דלא כל המינו שיפסול דין שהמחוהו רבים עליהם הא בירר הדיוט שאינו בקי בדינין כלל שלא המחווה רבים עליהם יכול חברו לפסולו בטעמיה דר"מ. ולפיכך במקומות

הללו שאין לנו ערכאות קבועין לדון אלא שבוררין להן הבעלי דינין דיינין כרצונם ומי שעושה דין זה אינו עושה דין כל אדם יכול הוא לפסול הדיין שבירר חברו אם הוא הדייט כהדייט ערכאות. הא אם הם בקיאים בדינין לא:

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תשכט

מה שתקנו הקהל הרשות בידם. דכל דבר שבממון יכולין הקהל להקל על עצמם ולהחמיר. שהרי בפרק זה בורר (דף כ"ד) אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך רבי מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול. היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך רבי מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור. ועד כאן לא פליגי אלא באם יכול לחזור או אם אינו יכול לחזור. לא חזר בו עד לאחר גמר דין כולי עלמא מודו דדבריו קיימין. וכ"ש קהל שקבלו ועשו תקנה במה שיראה בעיניהם שהוא מקובל להם. וכל ציבור וציבור במקומן כגאונים וכל ישראל שתקנו כמה תקנות לכל וקיימות לכל ישראל. כמטלטלי דיתמי דמדינא לא משתעבדי והם תקנו לגבות מהם וכמה תקנות אחרות. ועוד תדע דאם יחיד שקבל עליו בעל דינו כבטרי אינו יכול לחזור בו. דגרסינן בפרק שבועת הדיינין (דף מ"ב) ההוא דאמר ליה לחבריה מהימנא עלי כבטרי. כל אימת דאמר פרענא ופרעי' שלא אפילו בתרי פטור דהא הימניה. ואפילו לרבי מאיר דאמר מתנה על מה שכתב בתורה תנאו בטל ותו על פי שנים עדים יקום דבר בהא מודה כדתנן בההיא דלעיל. והפרש בין זה לאומר לאשה על מנת שאין ליך עלי שאר כסות ועונה ולאומר לחבירו על מנת שאין ליך עלי אונאה. ואין בזה מקום אריכות. ועוד שהצבור יכולין למנות עליהם ב"ד = בית דין = אף על פי שאינו ראוי מדין תורה כערכאות בסוריא. והרבה ראיות מלבד מה שכתבתי לך. ועל הלשון של הסופר הרי אני רואה אותו עשוי כהוגן ועליו אין להוסיף.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן ח סעיף א

כל המעמיד דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה ואינו ראוי להיות דיין, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה. הגה: ואסור להעמיד ע"ה לדיין על סמך שישאל כל פעם לחכם (ב"י). ועיירות שאין בהם חכמים הראויים להיות דיינים, או שכולן עמי הארץ, וצריכים להם דיינים שישפטו ביניהם שלא ילכו לפני ערכאות של עובדי כוכבים, ממנים הטובים והחכמים שבהם (לדעת אנשי העיר), אף על פי שאינם ראויים לדיינים, וכיון שקבלו עליהם בני העיר אין אחר יכול לפוסלן. וכן כל צבור יכולין לקבל עליהם בית דין שאינם ראויים מן התורה. (ב"י בשם תשובת הרשב"א). וכל דיין המתמנה בשביל כסף או זהב, אסור לעמוד לפניו. ולא עוד אלא שמצוה להקל ולזלזל בו (וע"ל סוף סימן ג').

חזון-איש סנהדרין סימן טו, ד

יש עוד המחאה [=כת, קבוצה] של אנשים שלא למדו כלל תורה, והם ידונו כפי משפט בני אדם בשכלם, והוא במקום שאין ביניהם גמיר [=בקי בדיני תורה] כלל, ושלא [=וכדי שלא] יבואו בערכאות - תקנת הצבור כן. וכל זה מבואר בתשובת הרשב"א שהביא בית-יוסף סימן ח, והרשב"א הזכיר: "דהיינו ערכאות שבסוריא", ומשמע קצת דדיין שבסוריא שהזכירו בגמרא אינו דן כלל בדיני התורה... ואף-על-גב דליכא ביניהם דיין שידין על-פי משפטי התורה, ומוכרחים להמנות בעל שכל לפי מוסרי האדם, אינם רשאים לקבל עליהם חוקי עמים או לחוקק חקים. שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו, זהו בכלל פשרה, ואין ניכר הדבר שעזבו מקור מים חיים לחצוב בורות נשברים. אבל אם יסכימו על חוקים, הרי הם מחללים את התורה.

ערכאות של גויים מדין "תקנות הקהל" ושיפוט ע"י פקידים שאינם שופטים

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב- ט עמוד א

ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה, ולשנותה לכל מה שירצו; ורשאים בני העיר להתנות על המדות ועל השערים, ועל שחר פועלים, ולהסיע על קיצתן... הנהו בי תרי טבחי דעבדי עניינא בהדי הדדי, דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעוה למשכיה. אזל חד מנייהו עבד ביומא דחבריה, קרעו למשכיה; אתו לקמיה דרבא, חייבינהו רבא לשלומי. איתיביה רב ימר בר שלמיא לרבא: ולהסיע על קיצתם! לא אהדר ליה רבא. אמר רב פפא: שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי, ה"מ היכא דליכא אדם חשוב, אבל היכא דאיכא אדם חשוב - לאו כל כמיניהו דמתנו.

שו"ת הרשב"ש סימן תריא

ובענין דיינות, דבר ברור הוא שאין להעמיד על הצבור אלא דין הגון... ולכשתתבונן בה תמצא שלא נאמרו הדברים אלא במעמידו על הצבור שלא ברצונם, אבל אם העמידוהו מעצמם יכולים הם. והגע עצמך שהציבור שרצו לעשות תקנה או גדר להפקיר ממון צריך בה' תנאים, האחד שיהיה עמהם אדם חשוב ורוב הצבור נסמכים בה, או אין להם אדם חשוב בעיר, וכשיש להם אדם חשוב בלי ספק שלא יעמידנו על הצבור הנותרים שלא ברצונם ואם העמידו הרי בכלל המעמיד דין שאינו הגון, ואם אין שם חבר עיר שנזכר בגמרא בשם אדם חשוב והוא תלמיד חכם כפירוש המפרשים ז"ל גדול החכמים שבעיר צריך שתהיה התקנה ברצון כלם ומי שלא היה בה לא נתחייב בה, וא"כ אם הקהל כל אחד ואחד נתרצה בזה הפסול והפגום והרשע והעמידוהו עליהם רצו לזיוק בנכסיהם, ולא יהיה אלא מפשר.

פתחי תשובה חושן משפט סימן ג

בגליון שו"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נכתב בצידו, בתשובת מגן גבורים סי' ה' כתב בשם הרש"ך ח"ב סי' רכ"ט, על מחלוקת שנפלה בין תובע לנתבע, שאחד מהם אומר שרוצה להתדיין בדין תורה, והאחד אומר שאין לו להתדיין רק בדיני סוחרים שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק. הדין עם השני, כיון דבמקום שנעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי דין תורה, מנהג מבטל הלכה כו', ע"ש:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן צג

אמנם לא אעלים שעיינתי בספר שו"ת בעי חיי לבעל כנה"ג בחחו"מ ח"א סי' קנ"ח וחזיתיה לדעתו הגדולה שבהסתייגות רבה הוא מביא לדברי הרש"ך הנז' (המובא בפת"ש הנ"ל). ראשית מבאר כוונת דבריו, שלכן התיר, מפני שהיה מנהג אותו מקום שלא לדון בעסקי משא ומתן כפי דין התורה מפני שאם היו דנין כן על פי התורה לא היה קיום והעמדה להם, לכן היו דנים על פי מנהג הסוחרים כפי נימוסיהם וכפי תקנותיהם, וכמו כן היו דנין כל זה אפילו בדיני ישראל על פי המנהג, ולכן הוא שכתב הרש"ך שחייבים להתנהג על פי המנהג שנהגו במקום שנעשה העסק. ועפ"ז שם הבעל הכנה"ג בדבריו שם את הדגש שזה דוקא במשא ומתן ושהונהג כן מתחילה מנימוק זה מפני שאם יתנהג ע"פ דין התורה הגמור לא יהיה להם קיום והעמדה ויתבטל המשא ומתן... אולם, אעפ"כ, בכגון נידוננו יש לומר דגם הבעל כנה"ג יודה שמותר, כי בנידון שם המדובר הוא שדנים בדיני הערכאות וקבלו עליהם שידונו לפיהם גם בדיני ישראל, ולכן הוא שנטה קו להחמיר מה שהחמיר, אבל בנידוננו הרי לא התנו בחוקה שפקיד המוסמך ידון ויכריע לפי מערכת חוקים קבועים משלהם בערכאותיהם אלא מסרו לידו הסמכות להכריע ולפסוק בכל סכסוך של שכני בית - משותף כפי מומחיותו ושיקול דעתו, וא"כ בכל כה"ג י"ל שגם הבעל כנה"ג יודה שמותר להתדיין לפניו ומהני הקבלה שמתבטאת בצורת חקיקת חוקה, כי לא נכנס בכזה כלל בגדר של דיון לפני שופט ערכאות.

שימוש כשופטים, עדים ועורכי דין בבתי משפט אזרחיים כיום

שער משפט סימן כו ס"ק א

אפילו בדין שדנים כדני ישראל. הרב רמ"א בתשובה סי' נ"ב כתב דכשישראל דן עם חבירו בדיני עכו"ם אסור לעדים להעיד אף על פי שהוא כדן משום דמסייע לעוברי עבירה, ואף על גב דלית ביה משום לפני עור לא תתן מכשול מאחר דבלאו ידידה יכול לעשות האיסור וכמו שכתבו התוס' (ו, ב ד"ה מנין) והמרדכי (סי' תשצ"ה) והרא"ש בפ"ק דע"ז (סי' ב') מ"מ איסורא רבנן איכא כמו שכתבו שם הר"ן והתוס' והרא"ש ברפ"ק דשבת (ג, א ד"ה בבא), עכ"ל. ולכאורה לא דמיא כלל להתם דבשלמא התם כשמושיט לחבירו דבר איסור אף דחבירו יכול ליטלו מעצמו מ"מ הרי הוא גורם לו לעשות האיסור בנתינתו לו ואדרבה הוא מחויב להפרישו מלעשות האיסור, דאף קטן אוכל נבילות בית דין מצווה להפרישו, וכן בכל דוכתי דאסרינן משום מסייע ידי עוברי עבירה כגון לשאול נפה וכברה ולכוור ולטחון עם מי שאוכל פירות שביעית כדאיתא בגטין דף סא, א, התם נמי ע"י המעשה שלו מסייע לחבירו לעשות האיסור, משא"כ הכא הא דאסור לדון לפני דייני עכו"ם הוא מפני שמייקר שם אלילים כשדן לפניהם, וא"כ מה שהעדים מעידים לפנייהם שהאמת כדברי התובע אינו גורם ומסייע כלל לעשיית עבירה דהא אף שלא יעידו כבר הוא מייקר שם האלילים במה שדן לפנייהם ואין שום תועלת בעדותן ליפוי כח שלהם... לא נהירא לי וכי משום שלא ירגיל בכך ימנעו מלהעיד לו שהוא מצות עשה וג"כ עובר על לא תעמוד על דם ריעך כמו שכתבתי בס"ק כ"ח באריכות, והוי כהשבת אבידה דחייב להחזיר אף למומר אוכל נבילות לתיבון כדאיתא בס' רס"ו ס"ב, והוא הדין לענין עדות פשיטא דחייב להעיד אף לרשע גמור, וכי משום שלא יחזיק עובר עבירה שהוא חומרא דרבנן

בעלמא והקילו בו בכמה דוכתי משום דרכי שלום כדאיתא בגיטין דף סא, א יעברו העדים בעשה ולא דלא תעמוד על דם ריעך. אך מ"מ הכא לענין עדות נלפענ"ד עיקר שמחויבים להעיד אם הוא כדין מהאי טעמא דכתיבנא ודלא כהרב בתשובה.

שו"ת יחזה דעת חלק ד סימן סה

ולא אכחד כי שמעתי דיבת רבים התועים מדרך השכל המתחכמים לומר שמכיון שכעת השופטים יהודים, והמשלה העניקה להם סמכות לדון ולשפוט בדיני ממונות וירושות, דינא דמלכותא דינא, וחושבים שהתורה הרצויה להתדיין בפניהם. אולם הבל יפצה פיהם. ולו חכמו ישכילו זאת, שאדרבה היא הנותנת לחומרת הדבר, שהואיל והשופטים יהודים הם ומושבעים מהר סיני לשפוט על פי התורה (אם בכלל ראויים הם לדון ולשפוט), ואילו הם עזבו מקור מים חיים, התלמוד והפוסקים, לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים, ודנים על פי חוקות הגוים ושופטיהם וספרי החוקים שלהם, הרי המכשלה גדולה שבעתיים מאשר להתדיין בפני שופטים גוים אשר לא נצטוו מעולם לדון על פי התורה שלנו, שאף על פי שבני נח נצטוו על הדינים, (וראה בדברי הרמב"ם סוף פרק ט' מהלכות מלכים, ובדברי הרמב"ן פרשת וישלח בענין שכם), מכל מקום יכולים לדון לפי שכל אנושי ולפי ראות עיניהם, ואינם חייבים לדון בדיני התורה לפרטיהם, וכמו שמוכח מדברי הרמב"ם (הלכות נחלות פרק ו' הלכה ט'). וכן העלה הגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (סימן ב' אות ג'). ע"ש. וראה עוד בשו"ת חלקת יואב (מהדורא תנינא סוף סימן י"ד). ואף על פי כן איסור חמור ביותר לישראל לדון אצלם, קל וחומר לשופטים יהודים כאלה, שהם מוזהרים ומושבעים מהר סיני לדון רק על פי התורה, והם פנו עורף אליה, ותחת לשפוט על פי חוקי התורה, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, דנים הם על פי חוקי העותומני והמנדטורי, בבחינת ושפחה כי תירש גבירתה, וילכו אחרי ההבל ויהבלו, ועל ידי כך מייקרים ומחשיבים את משפטי הגוים עובדי אלילים, ונותנים כבוד ועילוי לאליליהם, וכמו שפירש רש"י (ריש פרשת משפטים), על אחת כמה וכמה שהדבר אסור בהחלט, והמתדיינים בפניהם עוברים גם על לפני עור לא תתן מכשול. ולכן עורך דין ירא שמים שנדרש לייצג בבית המשפט אדם שתובע ממון מחבירו, לפי ההלכה חייב להימנע מכך, שהרי הוא מסייע בידי עוברי עברה, ואינו יכול לבוא בטענה שהוא רק עושה בשליחות התובע, והקולר תלוי בצוארו, זה אינו, כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ואין שליח לדבר עבירה. (ועיין בחשן משפט סימן ל"ב סעיף ב' ובשפתי כהן ובאחרונים שם).

שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן פב

ואוסיף בזה עוד אמירה נעימה לכבוד תוה"ק ואומר: לפעמים קורה שאחדים משופטי הערכאות מביאים בפסקיהם השוואות גם מחוקי תוה"ק, או להבדיל סיוע מחוקותיהם לחוקי תוה"ק. ונמצאים כמה המתברכים בלבם כי בצורה כזאת נחלש כבר מחומר האיסור, וישנם היוזמים אפילו לחבר חיבורי - חוקים בצורה כזאת. אבל באמת טועים בזה טעות מרה, ואדרבה עוד קוץ בזה, דמה לו לכהן בבית הקברות, מה לחוקי - השם ברוך הוא, להעמידם בכפיפה אחת עם חוקי אנוש זרים?

דרכי השימוש המותרים בבתי המשפט האזרחיים בימינו

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יג עמוד א

הולכין ליריד של עובדי כוכבים, ולוקחין מהם בהמה עבדים ושפחות, בתים ושדות וכרמים, וכותב ומעלה בערכאות שלהן, מפני שהוא כמציל מידם

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צב עמוד ב

אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי: קרית חברך ולא ענך, רמי גודא רבה שדי ביה? א"ל: יען טהרתיך ולא טהרת מטומאתך לא טהרי עוד.

רא"ש מסכת בבא קמא פרק ח סימן יז

מנא הך מילתא דאמרי אינשי קרית לחברך ולא ענייך רמי גודא ושדי עילויה. דכתיב יען טהרתיך ולא טהרת לא טהרי עוד. מכאן פסק רב פלטאי ז"ל ראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין שרשאי להביאו לערכאות של נכרים כדי להוציא את שלו מתחת ידו:

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ז

היתה יד העכו"ם תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדייני ישראל יתבענו לדייני ישראל תחלה, אם לא רצה לבא נוטל רשות מבית דין ומציל בדיני עכו"ם מיד בעל דינו.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן כו סעיף ב

היתה יד עובדי כוכבים תקיפה, ובעל דינו אלם, ואינו יכול להציל ממנו בדייני ישראל, יתבענו לדייני ישראל תחלה; אם לא רצה לבא, נוטל רשות מבית דין ומציל בדייני עובדי כוכבים מיד בעל דינו. הגה: ויש רשות לבית דין לילך לפני עובדי כוכבים ולהעיד שזה חייב לזה (בה"ת בשם ר' שרירא). וכל זה דווקא כשאינו רוצה להיות ציית דין, אבל בלאו הכי אסור לבית דין להרשות לדון לפני עובדי כוכבים (מהרי"ק שורש א').

כסף הקדשים חושן משפט סימן כו סעיף ב

גם שאין לילך בערכאות של גויים קודם רשות מבית דין צדק דעת בני ישראל מ"מ מי שידוע עליו שידוע מאליו חיוב שלא לעשות עוולה והוא ממונה בעירו או שיש אומדנא שלא תועיל התביעה בבית דין צדק דעת בני ישראל והיא אומדנא ידועה לרבים (ואולי די ע"י ידיעת שלושה בני אדם האומדנא כמו שמועיל רשות מג' הדיוטות כי ע"י ידיעה דתלתא אין חשש לזות שפתיים כי עומד להתפרסם דאפי תלתא מציל מבחינת איסור לשון הרע ואולי מועיל גם ע"י ידיעת האומדנא לג' שחוץ לעיר ההיא) י"ל ששייך בזה מעין מה שאמרו חז"ל חבר אין צריך התראה. וגם דלא קימא לן שם כן מ"מ גבי התראה לגבי משפט יש לומר שמועיל אומדנא כנ"ל.

שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן ג

...ע"כ פשוט מאוד, דכל כיוצא בזה, מותר אפילו שלא ברשות ב"ד. דאלו ברשות ב"ד, אפילו לשפוט בפניהם. משום דאז לא מיקרי הפלילים על שמם, אלא על שם ב"ד שנתנו לו רשות. אלא ב"ד לא יתנו רשות אלא על אלם שאין ב"ד ישראל יכולי' לכופו.

שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן שצג

ולכן מה ששאל עוד אם מיצג יהודי בערכאות וקיי"ל ח"מ סי' כ"ח ס"ג שאסור ליהודי להעיד נגד ישראל חבירו בערכאות אם מותר לעו"ד להזמין יהודי להעיד נגד יהודי בבית משפט שלהם. ופשוט כיון שאסור לו לילך לערכאות והרי הוא באיסור היאך יותר לו להביא עוד ישראל לערכאות ולהעיד נגד ישראל פשוט שאסור, ואולי שאלתו היכא דקבל היתר לילך לבית משפט כמובן שאז מותר להציל עשוק מעשוק.

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן רסג

בנדון השאלה אם מותר לפנות להוצאה לפועל בענין שק שהנתבע אינו רוצה לשלם, יראה דאם אינו רוצה לשלם והחוב ברור, ואין ברירה למצות הדין כהלכה, מותר להתיר לו לפנות להוצאה לפועל בתנאי שלא יסתר ע"י הוצאה לפועל דין המבואר בחו"מ סי' צ"ז סכ"ג דהיינו פרטי דינים של סדור בע"ח כשכבר הגיע זמן הפרעון, ואם אי אפשר לעמוד ע"ז וכבר לקחו ממנו ע"י הוצאה לפועל מחויב המלוה להחזיר לפי הפרטים המבוארים בשו"ע שם, ובשו"ע חו"מ סי' צ"ט ס"א השייך ג"כ לענינינו.

הרב יעקב אריאל (מתוך אתר האינטרנט "ישיבה")

אני סטודנט למשפטים ובכוונתי להתמחות בפלילים. ברצוני לדעת, האם מותר להתמחות בתחום זה רק כסניגור או גם כפרקליט (תובע) מטעם המדינה? תשובה: מכיון שאין בי"ד רבני שדן בפלילים מותר לעבוד בפלילים אך צריך ללמוד את הנושאים גם בהלכה ולהכניס ככל האפשר את ההלכה לתוך המשפט הכללי.

תומים סימן כו ס"ק א

והתבוננתי כמו שראיתי כאן ק"ק מיץ, וכן הוא בשארי קהלות אשכנז אשר תקנות הקהל בענין ח"כ [חילוף כתב], שיש רשות לבע"ד לדון אצל המשפט ערכאות, מי התיר להם זה, דאף דאמינא דהואיל ותקנו הקהל הוי כאלו הסכימו כל בני עיר וקבלו עליהם, הא אפילו כולם מרוצים אסור להתייקר שם עבודת אלילים, וכתב רשב"א בתשובה (חו"ו סי' רנד) ואעפ"י ששניהם רוצים לדון בערכאות והוא דבר שבממון אסור, שלא הניחה

התורה את העם שהיא לנחלה לו על רצונם שייקרו חוקת עכו"ם ודיניהם ולעמוד לפניהם, אפילו בדבר שדינם כדין ישראל, עכ"ל. ואפילו נימא דדינא ח"כ הם דיני מלכותא דבר פרטי לתקנות המו"מ במדינה מדינה, ואינו בכלל שארי נימוסי ומשפטי טיב מדינה שחקק עליהם המלך, דזהו ניהא שיש לב"ד של ישראל לפסוק כחק המלך ההוא, כי כן יסד המלך וכן קבלו הבע"ד בכתבם תחילה הח"כ שיהיה לו כל תוקף חק המלך, אבל אין כל זה מועיל שיהיו הם מורשים לדון בערכאות, דבר שאינו ברשותם, וכי עדיף חק המלך מחקו של מלכו של עולם שהוא דין תורה הקדושה, ומ"מ אעפ"י שהם דנים בכך אסור לדון לפניהם. לכן בעוונותינו הרבים רע עלי המעשה, אפס אין כח לבטלו כי נשרשו בתקנה זו מבלי שומע, ומי שיהיה כחו יפה יבטלו ויקבל שכר מאלקי המשפט.

הרב דב ליאור (מתוך אתר האינטרנט "ישיבה")

האם מותר לי להתמנות לכהונת שופט בבית משפט מתוך הנחה שאאלץ לפסוק גם שלא על פי דין תורה אלא על פי החוק הישראלי? קורא אני לעיתים פסקי דין היוצאים תחת ידי שופטים ללא מורא שמייס אשר העוול זועק מקולמוסם ולכך אמרתי בנפשי "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש", שאלתי נובעת מתוך אידיאולוגיה צרופה באשר חפץ אני לתרום לתיקון העולם ועשיית הצדק. כמו כן, בכוונתי ב"ה להכניס יידישקייט למערכת המשפט הישראלית ולשלב את דיני ישראל והמשפט העברי בפסיקותי ככל האפשר. תשובה: יש פה שני דברים. אני הייתי מבחין במערכת המשפט בין משפט פלילי ובין משפט בין אדם לחברו שמכונה משפט אזרחי. במשפט אזרחי – (לדוגמה: אם אדם תובע את חברו: "מכרתי לך", "עבדתי אצלך", "העסקת אותי" וכו') לפי דין תורה, אסור לנו לשפוט על פי דיני המדינה בתחום שבין אדם לחברו. בחומר הראיות, מה נחשב לראיה שעל פיה אפשר להוציא ממון, דיני התורה שונים מדיני המדינה וזו בעיה להיות שופט בדינים אלו. לדוגמה: אדם טוען שעבד אצל משהו ומביא ילד שיעיד שאכן הוא עבד שם. לפי דין תורה אם המעביד מכחיש, אי אפשר להוציא ממון על סמך עדות הילד, ואם שופט מוציא ממון על סמך עדות זו, זה נקרא גזל. במשפט פלילי – שזהו התחום בין האדם למדינה, לדוגמה: אדם עבר על המהירות המותרת, בנה לא לפי חוקי הבניה, לא שילם מס הכנסה או עבר עבירה אחרת, וודאי שמותר לך לשפוט כי המלכות יש לה חוקים אחרים ולצורך תיקון המדינה מותר. אם המדינה קובעת שבמקרה שמישהו נסע במהירות מופרזת וילד ראה את זה, עדות הילד נחשבת, לצורך תיקון המדינה זה מותר לה. כמוכן שגם באותם חוקים בתחום של בין אדם למדינה צריך שיהיה משפט צדק ושלא יעוותו את הדין. לצערנו הרב אנחנו שומעים לפעמים שיש עיוותי דין גם כשנוהגים לפי החוקים. לפי זה ברור שאם שופט במשפט פלילי אדם ישר, וודאי שהוא עושה "להציל עשוק מיד עושקו", אב בתחום של בין אדם לחברו זו בעיה.